

Charles Péguy: del socialisme al cristianisme. Lectura d'*El misteri de la caritat de Joana d'Arc (1910)*

Salvador Bruna Reverter

Doctorand en Filosofia i Estudis Humanístics (Universitat Ramon Llull)

LA INQUIETUD DE PÉGUY per la solidaritat humana és bàsica per comprendre la seva adhesió al socialisme. Així, en la seva primera obra, el drama *Jeanne d'Arc* (1897), dedicat a tots els qui han viscut i han mort per l'establiment d'una república socialista universal, el tema principal, a banda de la por de l'heroïna davant la mort, és el temor que experimenta perquè no poden salvar-se tots els homes. En efecte, la impossibilitat d'admetre l'infern, és a dir, l'exclusió eterna de la salvació d'alguns homes fou per a Péguy el motiu més seriós de la seva apostasia. Més tard, però, si bé en el cas Dreyfus havia optat per la veritat i la justícia absolutes, va comprendre que ni el catolicisme burgès ni el socialisme polititzat eren capaços d'alleujar la misèria, l'exili i la desesperació de l'home sense Déu, d'acord amb el seu admirat Pascal. Això explica el fet que, un cop admesa l'existència de l'infern, la solidaritat socialista de Péguy es converteixi, sense cap fissura, en caritat cristiana, perquè totes dues brollen de la mateixa vocació de pobresa. Així, en *Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc* (1910), un llibre que recupera amb visió cristiana la història de la santa exposada en el drama socialista abans esmentat, no hi ha ni una sola frase que contradigui l'obra anterior. A Péguy no li calgué mai renegar del seu passat.

El drama, escrit en versos lliures combinats amb prosa, expressa l'obsessió de Jeanne, quan tenia tretze anys i vivia amb els seus pares

Péguy considera la parròquia no tan sols com la unitat social mínima del poble, sinó també com l'agrupació espiritual que viu en l'esperit de la comunió dels sants. La vida espiritual recolza en la vida natural, allò etern parteix de la realitat temporal.

a Domrémy, pel total predomini del mal en el món, durant la Guerra dels Cent Anys en què els soldats anglesos i llurs aliats borgonyesos assolaven els camps i assassinaven la població pagesa de la França de 1425. La futura heroïna dialoga amb la seva amiga Hauviette, de deu anys, que li parla de la necessitat d'estar alegre i de creure en la comunió dels sants, davant el problema de la predestinació. Després Jeanne conversa amb madame Gervaise, una monja franciscana de vint-i-cinc anys, amb la qual manté una llarga controvèrsia sobre la perdició del món i la complicitat que hi tenen els cristians, i Gervaise li explica que ni Crist, agonitzant a la creu, no va poder fer res per salvar els condemnats, el primer dels quals fou Judes. Llavors, Jeanne es rebel·la contra l'abandonament de Jesús per part dels seus deixebles, afirma que uns francesos no ho haguessin permès i vol actuar de seguida perquè la cristiandat s'enfonsa sense remei. La monja li replica que Déu dirigeix el destí de la humanitat i nosaltres hem de col·laborar amb la pregària i l'acceptació del sofriment. Tanmateix, aquesta actitud humanament passiva no satisfà Jeanne i, quan madame Gervaise es retira, Jeanne es queda sola i tot filant pronuncia la frase final: «Orléans, que sou al país de Loire», que ens descobreix el coratge per dur a terme la missió divina d'alliberar aquesta ciutat en poder dels anglesos.

El misteri de la caritat de Joana d'Arc és una obra vibrant que considera la qüestió de la redempció, dins l'ortodòxia del dogma catòlic de la comunió dels sants, des d'una perspectiva cristiana més solidària i menys truculenta que la de Barbey, Bloy o Huysmans. Va tenir un èxit efímer, de dos mesos, l'únic període de glòria que va conèixer Péguy. De fet, malgrat que el llibre va revelar als lectors parisencs nous elements del talent de l'autor, com la seva inspiració poètica,

Joana d'Arc se sent trista i desgraciada perquè la guerra provoca materialment misèria, fam i mort, i espiritualment és la causa de la perdició de moltes ànimes. Se sent impotent però desitja passar a l'acció, més enllà de la pregària constant.

Péguy va entrar des de llavors dins la categoria d'escriptors il·lustres que no es venen; d'una banda el llibre va ser rebut amb malfiança pels catòlics, els quals li recriminaven, sobretot, haver fet una meditació romàntica, poc teològica i inconvenient sobre la Passió de Crist; de l'altra, els socialistes —entre ells la seva pròpia família— que havien estat els seus primers admiradors, no li van perdonar mai el retorn a la fe. En resum, el nombre d'abonats als *Cahiers de la Quinzaine*, la revista de Péguy, no va augmentar després de la publicació d'aquest llibre, i Péguy va continuar essent pobre de solemnitat. Una proposta de Maurice Barrès (1862-1923) perquè li fos atorgat el gran premi de l'Académie Goncourt, econòmicament molt ben dotat, va trobar la forta oposició del «partit intel·lectual» de la Sorbona, el qual, amb la frase lapidària: «Péguy ? Ha tirat aigua beneïta al seu petroli de la Commune», va impedir qualsevol possibilitat d'obtenir el guardó. Pel que fa al *El misteri de la caritat de Joana d'Arc*, que representa un pas decisiu del pensador no creient i socialista al gran poeta d'expressió cristiana, reflexionaré sobre cinc aspectes, per destacar la visió de la cristiandat que té Péguy, que consisteix en col·laborar activament, a semblança de la protagonista del drama, en l'obra redemptora de Jesucrist per derrotar el mal del món.

La parròquia com a espai de la comunió eclesial, amb preferència a la vida dels convents

Péguy considera la parròquia no tan sols com la unitat social mínima del poble, sinó també com l'agrupació espiritual que viu en l'es-

Hi ha un certa «improvidència»: Déu, malgrat que al llarg del temps ens ha fet promeses i d'un sol cop les ha complert totes, espera eternament de nosaltres la seva culminació: som nosaltres els qui hem de mantenir la promesa que ens ha estat feta.

perit de la comunió dels sants, i, en aquest sentit, resta sempre fidel a la idea que la vida espiritual recolza en la vida natural, i que allò que és etern només pot mantenir-se a partir de la realitat temporal. Per a ell, el veritable poble de Déu està millor representat pel món treballador, que viu d'una manera natural en els pobles o ciutats, que no pas per les persones que s'aïllen artificialment en els monestirs, les quals, tot i pregar i treballar intel·lectualment, no tenen les mateixes responsabilitats familiars i socials: «Nostre Senyor Jesucrist no va anar al convent. No va viure en cap convent. Va viure a casa del seu pare i de la seva mare, com un noi. Era fuster de professió. I després no es va par retirar. Al contrari, durant tres anys va dedicar-se a la predicació pública.» Aquest sentiment de comunitat espiritual del poble és expressat per la petita pastora Hauviette, la qual afirma que el bon Déu ens ha cridat a tots, perquè totes les persones de totes les parròquies som membres d'una mateixa casa, el gran convent de la cristiandat que Ell dirigeix, i on tots ens hem refugiat.

El coratge per a l'acció compromesa contra el mal del món i la damnació de l'home

Jeanne se sent trista i desgraciada perquè la guerra provoca materialment misèria, fam i mort, i espiritualment és la causa de la perdició de moltes ànimes. Ella es veu impotent per evitar tots aquests mals i, encara que només té quinze anys, desitja passar a l'acció per anar més enllà de la pregària constant i del sofriment moral de cada dia. Vol ser com els altres, però no pot, com Hauviette, estar alegre.

La cristiandat és basa en la caritat, en l'estreta relació entre els creients, sants i pecadors, que s'ajuden temporalment i eternament els uns als altres, es donen la mà i fan una cadena, que, començant en Jesucrist, ningú no pot desfermar.

Més tard, madame Gervaise li farà veure que la tristesa que ella experimenta no és altra cosa que el dur aprenentatge de la santedat, i, en el seu cas, una preparació per a l'acció quan Déu així ho disposi. Tanmateix, el sentiment més íntim de Jeanne és la necessitat de compromís en la guerra per evitar que els cossos siguin torturats i les ànimes es condemnin eternament; els covards són els còmplices del mal i, en un cert sentit, més culpables que els autors. De fet, en aquesta obra, a diferència d'altres autors del revival catòlic francès, com Huysmans o Claudel, Péguy no s'atansa a la caritat cristiana des del punt de vista de l'individu que se sacrifica pels altres, sinó des d'aquell que pot rebre l'ajut espiritual dels sacrificis. Estableix una relació personal entre ambdós, basada en l'empatia cristiana, és a dir, en la compassió envers els qui corren el risc d'una pèrdua corporal o espiritual; per tant, no descriu una frenètica recerca de sofriment, perquè no es preocupa tant de la seva pròpia salvació com de la dels altres.

La desesperació per la impossibilitat d'evitar la perdició dels condemnats

El principal argument del Péguy socialista per rebutjar el catolicisme és el dogma, que ell trobava inacceptable, de l'existència de l'infern, ja que això suposa l'exili espiritual irreversible d'una part del gènere humà. Només quan va sentir que s'enfonsava el món de salvació universal que ell somiava mitjançant la solidaritat socialista, va retornar a la fe i va restar fins a la seva mort al llindar de l'Església.

Aquest neguit pels qui són exclosos eternament constitueix el tema essencial d'*El misteri de la caritat de Joana d'Arc*, en què la protagonista, empesa per la seva angoixa per la sort dels damnats, manifesta dues formes peculiars d'intercessió per ells, abans que madame Gervaise li exposi el pensament cristià sobre aquesta qüestió, és a dir, el misteri de la caritat de la futura santa: 1) Oferir-se ella mateixa com a hostatge dels condemnats i suportar per sempre, en substitució d'ells, els danys que comporta l'absència de Déu (aquesta idea de Jeanne, junt amb el rebuig de Péguy a casar-se per l'Església i a batejar els seus fills, en consideració a la seva família no creient, va inspirar a Graham Greene, en *Brighton Rock*, la figura d'un home sant que no prengué mai cap sagrament, amb el risc de morir en pecat mortal, perquè va decidir que, si és que s'havia de damnar algú, ell també fóra damnat); 2) Oferir, en favor dels exclosos, el seu sofriment humà. Les dues propostes són refusades per la monja madame Gervaise, perquè els damnats estan fora de la comunió dels sants i perquè el sofriment humà tan sols pot ser ofert per ajudar les ànimes que pertanyen a l'Església militant o a l'Església sofrent. Fins i tot el mateix Crist, en la seva agonia, no va poder fer res pels condemnats, i aquesta és la raó del seu crit desesperat en la Creu, car sabia que Judes i molts altres no se salvarien i va plorar per ells: «C'est que le Fils de Dieu savait que la souffrance / Du fils de l'homme est vaine à sauver les damnés. / Et s'affolant plus qu'eux de la désespérance, / Jésus mourant pleura sur les abandonnés» (Perquè el Fill de Déu sap que la sofrença/ del fill de l'Home és vana per salvar els damnats./ I emboçant més que ells de desesperança,/ Jesús tot morint plorava pels abandonats.)

La nostra contribució al tresor comú dels mèrits, infinítament omplert per Jesucrist

Madame Gervaise ensenya a Jeanne que el veritable coratge cristià per evitar que els altres es condemnin i que nosaltres ens deixem condemnar amb ells és la imitació de Jesús. Quan intentem comuni-

«El pecador allarga la mà cap al sant, el sant la dóna al seu torn al pecador. I tots plegats, un per l'altre, l'un tibant de l'altre, formen una cadena que remunta fins a Jesús, una cadena de dits indeslligables. Qui no és cristià (...) és qui no dóna la mà.»

car la paraula divina, pregar amb totes les nostres forces i sofrir humanament el millor possible, nosaltres afegim algun petit mèrit al tresor dels mèrits, omplert fins a vessar amb els mèrits infinits de Jesucrist. Déu espera això de nosaltres i tal vegada es digna a acceptar les nostres obres, pregàries i sofriments per salvar una ànima, el preu de la qual és infinit. Aquesta concepció del misteri de la caritat cristiana és plenament conforme amb el dogma de la comunió dels sants, que afirma que els cristians formem part del cos místic de Crist; per tant els nostres possibles mèrits, gràcies a la misericòrdia divina, poden contribuir a millorar la salut espiritual dels altres homes, si Déu així ho disposa.

A diferència d'altres obres d'autors catòlics —com, per exemple, *Un prêtre marié* de Barbey d'Aureville o de *La femme pauvre* de Bloy—, a *El misteri de la caritat de Joana d'Arc* de Péguy no hi ha una connexió directa entre els mèrits individuals d'un creient i l'ajut espiritual a una determinada persona, ja que la nostra possible aportació al tresor comú dels mèrits no fa possible una transferència automàtica segons l'elecció interessada dels agents humans. En realitat, segons l'autor, la llibertat humana es manifesta altrament, en una confiança divina en l'home, que cal qualificar com una certa «improvidència»: Déu, malgrat que al llarg del temps ens ha fet promeses i d'un sol cop les ha complert totes, espera eternament de nosaltres llur culminació, és a dir, que som nosaltres els qui hem de mantenir la promesa que ens ha estat feta, els qui ens hem de mantenir la paraula a nosaltres mateixos: «Vet aquí el que no han entès els doctors de la terra».

L'íntima connexió entre el sant i el pecador, elements essencials de la cristiandat

«*Le pécheur est au cœur de la chrétienté... Nul n'est aussi compétent que le pécheur en matière de chrétienté. Nul, si ce n'est le saint.*» Aquestes frases de Péguy, que constitueixen l'epígraf de *The Heart of the Matter* (*El fons de la qüestió*), un dels llibres més coneguts de Graham Greene, resumeixen el tret més important de la novel·la catòlica, perquè sense copsar el sentit cristià de la culpa que experimenta el protagonista d'una obra de ficció, és impossible comprendre realment el seu argument. I tal vegada cap escriptor francès, ni tan sols Georges Bernanos (1888-1948), no ha expressat tan clarament com Péguy l'estreta relació que hi ha entre sant i pecador, mitjançant la reversibilitat dels mèrits.

De tots els atacs que *Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc* va rebre en la premsa, Péguy va triar el que li va fer Fernand Laudet, director de la *Revue hebdomadaire*, per combatre indirectament els seus adversaris del «partit intel·lectual» de la Sorbona. Aquest teòleg el criticava perquè considerava que havia reduït la vida d'una heroïna santa a una llegenda sense documentació històrica, representant-la tal com s'explica als nens petits. La provocació era massa forta: Péguy, apassionat i àdhuc obsessionat des de la seva infantesa per Jeanne d'Arc, li contesta en *Un nouveau théologien. Monsieur Laudet*. En el seu peculiar estil reiteratiu, l'acusa d'heretgia, perquè la supressió de la vida privada i oculta d'un sant, amb els seus sofriments, les seves pregàries i tots els altres mèrits, implica la negació de la comunió dels sants.

Més endavant, en les últimes pàgines d'aquest llibre, explica que el tema principal de *Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc* és la misteriosa relació del que és temporal i del que és etern, del pecador i del sant. Tots dos, sant i pecador, són una peça essencial del cristianisme, o millor, dues peces mútuament complementàries del mecanisme únic de la cristiandat, el qual no pot desmuntar-se mai. Així, el cristià no pot definir-se per la dimensió quantitativa de ser més o menys pecador (tots ho som), sinó per la comunió, per la pertinença a una mateixa nissaga espiritual i carnal, a una classificació d'importància fonamental. Per a Péguy, la cristiandat és basa en la caritat, en l'estre-

ta relació entre els creients, sants i pecadors, que s'ajuden temporalment i eternament els uns als altres, es donen la mà i fan una cadena, que, començant en Jesucrist, ningú no pot desfermar: «El pecador allarga la mà cap al sant, dóna la mà al sant, ja que el sant la dona al seu torn al pecador. I tots plegats, un per l'altre, l'un tibant de l'altre, remunten fins a Jesús, formen una cadena que remunta fins a Jesús, una cadena de dits indeslligables. Qui no és cristià, qui no té cap competència en cristianisme, en cristiandat, en matèria de cristiandat, és qui no dóna la mà.»